

## **‘ישראל הקדום’:**

### **מסלול בין תחומי ללימודי תואר שני בפקולטה למדעי הרוח במסגרת החוג לארכיאולוגיה ותרבויות המזרח הקדום**

#### **כללי**

#### **1. הרציונל לפתיחת מסלול הלימודים**

התקופה הפותחת בייסוד ממלכות ישראל ויהודה והנחתמת בכיבוש הרומי, קבעה את דרכה ההיסטורית של היהדות, השפיעה במידה רבה על אופן התפתחותה של הנצרות הקדומה ובאמצעות שתיהן - עיצבה את צמיחתה של תרבות המערב. חקר ההיסטוריה, האמונות והדעות והתרבות החומרית של עם ישראל ושכניו בתקופה זו מהווה מוקד מרכזי לתחומי הוראה ומחקר רבים ומגוונים באוניברסיטאות מובילות בכל רחבי העולם המערבי. ההוראה והמחקר של ‘ישראל הקדום’ קשורים לנושאים דוגמת היסטוריה והיסטוריוגרפיה, משטר וחברה, מנהל וכלכלה, דת, יצירה ספרותית ותרבות חומרית בהקשר הרחב. המקורות הכתובים כוללים את המקרא, תעודות המזרח הקדום שיש להן נגיעה למקרא ולעולמו, וכן טקסטים נוספים מן התקופה הפרסית וההלניסטית, שיש להם קשר לתולדות עם ישראל. מצד הארכיאולוגיה מדובר במגוון המאפיינים של תרבות האדם: תרבות חומרית, דגמי יישוב, סביבה, דמוגרפיה, כלכלה וחברה. מדובר אם כן בהיסטוריה ובתרבות החומרית והרוחנית של ארץ-ישראל בתקופת המקרא, עד התקופה ההלניסטית.

המסגרת הכרונולוגית של ‘ישראל הקדום’ מקיפה את סוף האלף השני וכל האלף הראשון לפסה"נ. ראשיתה של התקופה בסוף המאה השתיים-עשרה לפסה"נ, עת נסוגה מצרים מכנען והחלו התהליכים שהובילו לצמיחתן וגיבושן של ממלכות ישראל ויהודה ושל תרבות ישראל הקדום שמצאה את ביטויה במקרא. את סיומה של התקופה ניתן לקבוע בממלכה החשמונאית, שאז עוצבה באופן סופי הספרות המקראית ונפתחו תהליכים היסטוריים ותרבותיים חדשים המוליכים לעולם הרומי ולצמיחתה של הנצרות.

#### **2. המסגרת הארגונית**

המסלול ילמד כתכנית בין-תחומית וכתחום התמחות ייחודי במסגרת לימודי התואר השני בחוג לארכיאולוגיה ותרבויות המזרח הקדום. הלימודים במסלול הבין-תחומי ‘ישראל הקדום’ בפקולטה למדעי הרוח מכוונים להעמיק את הידע בתחום הארכיאולוגיה וההיסטוריה של תקופת המקרא, ולהקנות שיטות עבודה רלבנטיות שיכשירו תלמידים לקראת מחקר עצמאי. היקף הלימודים יהיה כמקובל בפקולטה למדעי הרוח 28 ש"ס במסלול המחקרי ו-32 ש"ס במסלול העיוני. תכנית הלימודים של כל תלמיד תיקבע על ידי ראש החוג או על ידי יועצים שימונו מטעמו.

#### **3. תנאי הקבלה**

ללימודי התואר השני במסלול יתקבלו תלמידים אשר סיימו את לימודי התואר הראשון בציון 85 לפחות. ללימודי השלמה ראו להלן.

#### **5. הגדרת הדרישות**

**מסלול מחקרי (הכולל עבודת גמר):** התלמידים ילמדו קורסים בהיקף של 28 ש"ס, ובהם שישה קורסים שבמסגרתם תוגש עבודת רפראט וקורס אחד שבסופו תוגש עבודה סמינריונית. עבודת הרפראט תכלול סינתזה מצומצמת בהיקפה שתיכתב על פי כללי כתיבה מדעיים בנושא שייקבע במהלך לימודי הסמינריון. העבודה הסמינריונית תכלול סינתזה מקיפה ונושאה ייקבע במהלך לימודי הסמינריון.

בשנה הראשונה ללימודיהם ישלימו התלמידים 12 ש"ס לפחות בציון ממוצע של 90 ומעלה ויגישו עבודה סמינריונית אחת. במהלך שנה זו יבחרו התלמידים נושא לעבודת הגמר ויגישו תכנית מחקר. תלמיד שלא בחר נושא לעבודת גמר ולא הגיש תכנית מחקר עד לסיום שנה א' לא יוכל להמשיך בלימודיו במסלול זה.

תלמידי המסלול המחקרי שהגיעו להישגים הנדרשים יוכלו להמשיך בלימודים לקראת התואר השלישי.

**מסלול עיוני (ללא עבודת גמר):** במסלול העיוני ילמדו התלמידים בקורסים בהיקף של 32 ש"ס, ובהם שישה קורסים שבמסגרתם תוגש עבודת רפראט ושניים שבסופם תוגש עבודה סמינריונית. התלמידים במסלול זה חייבים לעמוד בבחינת גמר. תלמידי המסלול העיוני – גם אלה בעלי הציון המתאים - לא יוכלו להמשיך בלימודים לקראת התואר השלישי אלא לאחר השלמות כנדרש. המעבר ממסלול עיוני למסלול מחקרי מותנה באישור מיוחד. במקרה כזה יוטלו על התלמיד חובות השלמה.

### **סמינריונים ושיעורים**

רוב שיעורי התואר השני יתקיימו במתכונת של סמינריון. באחד או בשנים מהם יגישו התלמידים עבודה סמינריונית. בשאר הסמינריונים או השיעורים יגישו התלמידים עבודות רפראט או יעמדו בבחינה. התלמידים רשאים ללמוד שיעורים רלוונטיים בהיקף של 16 ש"ס מחוץ לחוג על פי נושא התמחותם באישור ראש החוג או יועץ מטעמו.

### **שפה מודרנית שנייה**

על התלמידים להשיג ציון "פטור" ברמת מתקדמים בגרמנית או צרפתית.

### **תכנית לימודים מפורטת**

#### **1. קורסי חובה, קורסי בחירה וסמינריונים**

תכנית הלימודים תורכב משבעה סמינרים במסלול המחקרי ומשמונה סמינרים במסלול העיוני. שני קורסי החובה הם הסמינרים הייחודיים למסלול ויילמדו במסגרת החוג לארכיאולוגיה ותרבויות המזרח הקדום (להלן, סעיף 2).

שני סמינרים יילמדו במסגרת לימודי התואר השני של החוג לארכיאולוגיה ותרבויות המזרח הקדום.

סמינר אחד יילמד במסגרת לימודי התואר השני של החוג למקרא.

שני סמינרים נוספים (במסלול המחקרי) או שלושה סמינרים (במסלול העיוני) יהיו קורסי בחירה שאותם יבחרו הסטודנטים מחוץ לחוג על פי נושא התמחותם, באישור ראש החוג או יועץ מטעמו.

## 2. הקורסים הייחודיים למסלול

\* סמינר חובה ייחודי למסלול הלימודים: 'מבט היסטורי וארכיאולוגי על ההיסטוריוגרפיה המקראית (4 ש"ס)'. סמינר זה יבחן סוגיות מתחום ההיסטוריוגרפיה המקראית על רקע הממצא הארכיאולוגי והתמונה ההיסטורית, ויעסוק במתודות של מחקר ההיסטוריוגרפיה המקראית, תוך דגש על חקר הספרות ההיסטוריוגרפית שבמקרא.

\* סמינר חובה שני ייחודי למסלול הלימודים: 'ארכיאולוגיה, מקרא ומה שביניהם' (4 ש"ס).

סמינר זה יעסוק במתודות של שחזור ההיסטוריה של תקופת המקרא על בסיס הממצאים הארכיאולוגיים והתיאורים המקראיים, תוך התמקדות בתקופות שונות בתולדות ישראל הקדום. הדגש בסמינר זה יהיה על המתודות ההיסטוריות של תקופת המקרא, תוך התבססות על חומרי הגלם של ההיסטוריון: הממצא הארכיאולוגי, הטקסטים המקראיים וטקסטים חוץ מקראיים שונים.

\* לכל תלמיד יותאם אשכול סמינרים בהתאם למסלול לימודיו ונושא התמחותו, מתוך מבחר קורסי התואר השני בחוגים לארכיאולוגיה ותרבויות המזרח הקדום, מקרא, והיסטוריה של עם ישראל.

## 3. לימודי השלמה

**לימודי השלמה לתלמידים המעוניינים להתקבל למסלול, שאינם בעלי תואר ראשון בארכיאולוגיה ותרבויות המזרח הקדום, בהיסטוריה של עם ישראל או במקרא.**

תלמידים שאינם בעלי תואר ראשון בארכיאולוגיה ותרבויות המזרח הקדום, בהיסטוריה של עם ישראל או במקרא לא יוכלו להתחיל בלימודיהם מסלול 'ישראל הקדום' לתואר שני בלי שישלימו את מכסת הקורסים הבאה.

לתלמידים יוכרו קורסים זהים או מקבילים שלמדו במסגרת לימודי התואר הראשון, ואלה ינוכו ממכסת שיעורי ההשלמה.

1. הארכיאולוגיה מהי?	2 ש"ס
2. מבוא לארכיאולוגיה של א"י משחר ההיסטוריה ועד חורבן ירושלים	4 ש"ס
3. מבוא להיסטוריוגרפיה מקראית	2 ש"ס
4. כתובות עבריות	2 ש"ס
5. שיעור בחירה בתחום הארכיאולוגיה של תקופת הברזל	2 ש"ס
6. מבוא לתרבות מצרים	2 ש"ס
7. מבוא לתרבויות מסופוטמיה	2 ש"ס

2 ש"ס	8. מבוא לארכיאולוגיה והיסטוריה של התקופות הפרסית וההלניסטית
4 ש"ס	8. סמינריון בהיסטוריה מקראית או במקרא)*
4 ש"ס	9. סמינריון בארכיאולוגיה של א"י*
2 ש"ס	10. חפירה לימודית (ארבעה שבועות רצופים – 20 ימי עבודה)
	11. סיורים לימודיים (שלושה סיורים אזוריים וסיור אחד בחפירות ירושלים או במוזיאונים)
28 ש"ס	סה"כ:

\* התלמיד יבחר באחד הסמינרים לצורך כתיבת סמינר ובשני יכתוב רפראט.

באם עמדו התלמידים בהצלחה, בציון ממוצע של 85 לפחות ב-20 ש"ס מתוך מכסת שעות ההשלמה, הם יוכלו להתחיל בלימודי התואר השני שלהם בסמסטר השני ללימודיהם. בכל מקרה, תנאי מעבר לסמסטר השני ללימודי התואר השני יהיה השלמת מכסת שעות ההשלמה וחפירה לימודית.

**לימודי השלמה לתלמידים המעוניינים להתקבל למסלול והם בעלי תואר ראשון בהיסטוריה של עם ישראל או בלימודי תרבות עברית באוניברסיטת תל-אביב**

תלמידים בעלי תואר ראשון בחוגים להיסטוריה של עם ישראל או בלימודי תרבות עברית באוניברסיטת תל אביב לא יידרשו ללימודי השלמה מקדימים. עם זאת, התלמידים יהיו חייבים, בנוסף על מכסת הלימודים לתואר שני, ללמוד במהלך שנת הלימודים הראשונה ללימודי התואר השני 18 ש"ס נוספות לפי הפירוט להלן. לתלמידים יוכרו קורסים זהים או מקבילים שלמדו במסגרת לימודי התואר הראשון, ואלה ינוכו ממכסת שיעורי ההשלמה.

2 ש"ס	1. הארכיאולוגיה מהי?
4 ש"ס	2. מבוא לארכיאולוגיה של א"י משחר ההיסטוריה ועד חורבן ירושלים
2 ש"ס	3. כתובות עבריות
2 ש"ס	4. שיעור בחירה בתחום הארכיאולוגיה של תקופת הברזל
2 ש"ס	4. מבוא לתרבות מסופוטמיה
2 ש"ס	4. מבוא לתרבות מצרים
2 ש"ס	5. מבוא לארכיאולוגיה והיסטוריה של התקופות הפרסית וההלניסטית
2 ש"ס	5. חפירה לימודית
	6. סיורים לימודיים (שלושה סיורים אזוריים וסיור אחד בחפירות ירושלים או במוזיאונים)
18 ש"ס	סה"כ:

במידה ותלמידים אלה יבחרו להתמחות בתחומי הארכיאולוגיה או בתחומים משיקים, הם יחויבו בשעות לימוד נוספות של השלמה בהתאם לתחום הלימוד שייבחר, וזאת על-פי הנחיות ראש החוג או יועץ מטעמו.

תלמידים בעלי תואר ראשון בחוגים להיסטוריה של עם ישראל או בלימודי תרבות עברית לא יוכלו להירשם לסמינרים בארכיאולוגיה לפני שישלימו את מכסת לימודי ההשלמה.

## עבודת הגמר וציון הגמר

### 1. המסלול המחקרי: עבודת גמר

התלמיד יכתוב את עבודת הגמר בהנחיית אחד (או יותר) ממורי החוג או במידת הצורך בהנחיית מורה מן החוג ומנחה או מנחים משניים ממוסדות אחרים. נושא העבודה ייקבע בתחילת השנה הראשונה ללימודי התואר השני ולא יאוחר מתחילת השנה השנייה. התלמיד יגיש בתחילת שנה ב' תכנית מחקר, וזו תיבדק על ידי המנחה (או המנחים) ועל ידי מורה נוסף, לפי החלטת ראש החוג. העבודה תוגש לאחר סיום כל החובות האחרות של לימודי התואר השני. ציון העבודה ייקבע על ידי המנחה (או המנחים) ועל ידי מורה נוסף, לפי החלטת ראש החוג.

### 2. המסלול העיוני: בחינת גמר

במסלול העיוני תיערך בחינת גמר בתוך חצי שנה ממועד סיום חובות השמיעה והגשת העבודות הסמינריוניות.

מתכונת הבחינה: התלמיד יעמוד בשתי בחינות בכתב. ראש החוג ומורה העוסק בתחום התמחותו של התלמיד יקבעו את הנושאים לאחר שיחה עם התלמיד. נושא אחד יהיה בתחום התמחותו של התלמיד והנושא האחר יהיה מחוץ לתחומי התמחותו. הבחינות בכתב ייערכו בספריית החוג וימשכו יומיים, בחינה בכל יום. ביום שייקבע לכך יקבל התלמיד את שאלת (או שאלות) הבחינה ויכתוב את הבחינה במתכונת של מאמר מדעי מלא בהיקף של עד 15 עמודים. התלמיד יוכל להשתמש בחומר העומד לרשותו בספריות. מורי החוג העוסקים בנושאים אלה יקראו את הבחינות ויעניקו ציונים.

### שקלול הציון ייעשה כדלקמן:

המסלול העיוני		המסלול המחקרי	
30%	ציוני השיעורים ועבודות הרפראט	15%	ציוני השיעורים ועבודות הרפראט
30%	ציוני העבודות הסמינריוניות	25%	ציוני העבודות הסמינריוניות
40%	ציון בחינת הגמר	60%	ציון עבודת הגמר